

NACIONALINĖ TEISINIŲ INOVACIJŲ STRATEGIJA Lietuvai

INNOVATING EUROPEAN LAWYERS TO ADVANCE THE
RIGHTS OF CHILDREN WITH DISABILITIES



Belgium



Bulgaria



Czech Republic and
Slovakia



Ireland



Lithuania



Poland



Romania



Coordinator



Co-funded by the
European Union

National Legal Innovation Strategy for Lithuania: The Right of Every Child to Inclusive Education

Ugnė Grigaitė, Jūratė Guzevičiūtė, Aurelija Auškalnytė

VšĮ "Psichikos sveikatos perspektyvos"
Vilnius, 2017

Developed within the project "Innovating European lawyers to advance rights of children with disabilities" (JUST/2014/RCHI/AG/PROF/7362). The project is coordinated by Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) and co-financed by the European Union Rights, Equality and Citizenship (2014-2020) Programme.

Turinio puslapis

Ivadas.....	3
Pagrindinės suinteresuotos šalys.....	5
Teisė į įtraukųjį ugdymą	8
1. Teisiniai į(si)pareigojimai.....	8
2. Faktinė situacija	8
3. Konkretus strategijos tikslas	9
4. Teisinės gynybos priemonių apžvalga	11
Bylų pasirinkimas	12
5. Svarbumas.....	12
6. Bylos stiprumas	12
7. Etiniai aspektai.....	12
Bylinėjimosi planas	12
8. Bylinėjimosi eiga, kuria reikėtų vadovautis	13
Tolesni veiksmai.....	14
9. Advokacija (atstovavimas pilietinei pozicijai ginant vaikų su negalia teises).....	14
10. Žiniasklaida arba ryšiai su visuomene:.....	15
11. Švietimas arba sąmoningumo stiprinimas:.....	15
8. Ištekliai.....	15
12. Žmogiškieji ištekliai.....	15
Finansiniai ištekliai	15

Ivadas

Oficialiosios statistikos duomenimis, 2016 metų pradžioje Lietuvoje gyveno net 17,7 tūkstančiai vaikų su negalia¹. Vertinant iš teisinės perspektyvos, Lietuvoje veikia išsamūs teisės aktai, įtvirtinantys pagrindines vaikų su negalia teises². Jungtinių Tautų (JT) vaiko teisių konvencija (VTK) ir JT neįgalųjų teisių konvencija (NTK), kurias ratifikavome atitinkamai 1995 ir 2010 metais, yra neatskiriama mūsų šalies teisinės sistemos dalis. Nepaisant to, 2016 metais JT NTK komitetas pabrėžė, kad Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose ir reglamentuose nepaisoma socialinių negalios aspektų ir vartojama netinkama, asmenis, turinčius negalią žeminanti, kalba. O tai reiškia, kad būtina skubiai iš naujo apibrėžti negalią, pereinant nuo biomedicininio modelio prie socialinio³. Ne mažiau svarbu mažinti ir žiniasklaidoje paplitusį vaikų su negalia stigmatizavimą ir neigiamą vaizdavimą. Be to, pagrindinės problemos užtikrinant vaikų, turinčių negalią, teises kyla praktiškai įgyvendinant galiojančių teisės aktų ir reglamentų nuostatas.

Teisės gyventi bendruomenėje įgyvendinimo pažeidimai Lietuvoje kyla dėl nepakankamo fizinės aplinkos ir kitų gyvenimo sričių prieinamumo, apribojančio vaikų, turinčių negalią galimybes dalyvauti bendruomenės veiklose. Padėtį sunkina ir tai, kad daug mūsų šalies vaikų vis dar gyvena socialinės globos įstaigose. Iš jų beveik 700 turi negalią⁴. JT NTK komitetas neseniai kritikavo Lietuvą dėl jaunesnių nei trejų metų vaikų su negalia apgyvendinimo socialinėse globos įstaigose⁵, vadinamuosiuose Sutrikusio vystymosi vaikų namuose. Nors surinkti duomenys rodo, kad prieš patekdami į šias institucijas dauguma vaikų neturi jokios negalios, diagnozė jiems vis tiek nustatoma. Tai greitai tampa išsipildančia pranašyste – kaip rodo tyrimai, net trumpas tokio tipo institucijoje praleistas laikas turi neigiamą poveikį smegenų raidai.⁶ Nors Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija dar 2014 metais paskelbė deinstitutionalizacijos planą, šiandien, 2017-aisiais, jo įgyvendinimas nepasisūmėjo iš pradinio pasiruošimo reformai etapo. Nevyriausybinių organizacijų (NVO) dažnai reiškia susirūpinimą pertvarkos įgyvendinimu ir kokybe, pakartotinai kreipiasi į atsakingas institucijas, reikalaujamos užtikrinti didesnę skaidrumą ir informacijos apie vykstančius procesus viešumą.⁷ JT NTK komitetas palaiko NVO poziciją, ypač dėl abejotino Europos Sąjungos (ES) lėšų, skirtų minėtai reformai vykdyti, paskirstymo⁸.

¹ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės ataskaita „Ar ankstyvosios rehabilitacijos paslaugos ir įtraukusis ugdymas atitinka neįgalųjų vaikų poreikius ir užtikrina jų socialinę integraciją“, 2016, Nr. VA-P-10-4-27.

² Ugnė Grigaitė, *Country report on Lithuania for the Study on Member States' Policies for Children with Disabilities, European Parliament, Brussels, 2014* (liet. Šalies ataskaita apie Lietuvą tyrimui apie valstybių narių politiką vaikų su negalia srityje, Europos Parlamentas, Briuselis, 2014).

³ Baigiamosios JT NTK komiteto pastabos (angl. *Concluding observations of the UN CRPD Committee*) (CRPD/C/LTU/CO/1, 2016).

⁴ Duomenys, kuriuos surinko NVO VšĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“ bendradarbiaudama su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2016.

⁵ Baigiamosios JT NTK komiteto pastabos (angl. *Concluding observations of the CRPD Committee*) (CRPD/C/LTU/CO/1, 2016).

⁶ 'Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care (2012) (liet. „Bendrosios Europos gairės pereinant nuo institucinės prie bendruomeninės globos“), medžiagą galima rasti http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumentai_pdf/sociala/CEG.pdf, p. 10, 21, 47 ir 49).

⁷ Šiuos teiginius iliustruojančių pavyzdžių galima rasti https://drive.google.com/file/d/OB_Xlsdy-T1jNbTBQaGkyZ2ZWRkk/view.

⁸ Baigiamosios JT NTK komiteto pastabos (angl. *Concluding observations of the CRPD Committee*) (CRPD/C/LTU/CO/1, 2016).

Vaikų teisė į sveikatą įgyvendinimas iš dalies neužtikrinamas dėl bendruomenės lygiu teikiamos holistinės paramos stygiaus, įskaitant alternatyvių paslaugų vaikams su negalia auginantiems tėvams ir globėjams, ypač kaimo vietovėje, trūkumo⁹. Galimybė pasinaudoti psichosocialine rehabilitacija paprastai nesuteikiama laiku, o ir jos kokybė toli gražu nedžiugina. Norintiesiems ją gauti tenka laukti ilgose eilėse; šių paslaugų infrastruktūra nepakankamai išvystyta; trūksta specialistų, diagnostikos priemonių ir gydymo standartų¹⁰. NVO nuolat ragina LR sveikatos apsaugos ministeriją imtis konkrečių veiksmų susiklosčiusiai padėčiai keisti, atkreipiant ypatingą dėmesį į savalaikės kokybiškos ir holistinės pagalbos stoką vaikams, turintiems protinę ir (arba) psichosocialinę negalią¹¹.

Be to, vaikams su negalia neužtikrinama ir visapusiška **teisė į teisingumą**. Jie nepakankamai įtraukiami į sprendimų priėmimo procesus¹²; trūksta individualaus vertinimo, būtino siekiant užtikrinti, kad teismo nagrinėjimo metu būtų vadovaujama geriausiais kiekvieno vaiko interesais. Be to, minėti interesai dažnai svarstomi atsižvelgiant tik į pagrindines fizines reikmes.¹³ Nepilnamečių teisingumo sistema grindžiama ne resocializacija ar įgalinimu, bet trumpalaikėmis bausmėmis¹⁴. Trūksta nepriklausomų stebėsenos mechanizmų ir bendrosios statistinės informacijos, kuri suteiktų galimybę veiksmingiau vertinti vaikų su negalia situaciją teismo proceso metu.

Pirmas proveržis užtikrinant vaikų **teisę nepatirti smurto** buvo 2017 metų pradžioje įvykdyti Vaiko teisių pagrindų apsaugos įstatymo pakeitimai, kuriuose apibrėžta, kas yra smurtas prieš vaikus ir uždraustas visų formų smurtas, įskaitant psichologinį smurtą, nepriežiūrą ir fizines bausmes. Kol kas nėra aišku, ar šie teisiniai pakeitimai bus įgyvendinami praktikoje. Yra pagrindo manyti, kad globos institucijose gyvenantys vaikai susiduria su dar didesne rizika patirti visus šias smurto rūšis¹⁵. JT NTK komitetas ragina Lietuvą įgyvendinti veiksmų planą šalinant visas seksualinės prievartos ir smurto formas ir globos institucijose, ir už jų ribų¹⁶.

Įgyvendinant **teisę į įtraukųjį ugdymą** Lietuvoje taip pat susiduriama su problemomis. Kai kurias iš jų, tokias kaip nepakankamas fizinės aplinkos prieinamumas ar stigmatizavimas, jau kalbėjome anksčiau. Jos aštriai pasireiškia ribodamos vaikų, turinčių negalią, įtraukiojo ugdymo galimybes. Taip pat tam trukdo ir specialiųjų priemonių pedagogams ir individualios pagalbos neįgaliesiems vaikams stygius. Visas šias problemas liudija tas faktas, kad vaikų su negalia, lankančių iš dalies arba visiškai įtraukiojo ugdymo klases bendrojo lavinimo mokyklose, skaičius

⁹ U. Grigaitė, *Country report on Lithuania for the Study on Member States' Policies for Children with Disabilities, European Parliament, Brussels, 2014* (liet. Šalies ataskaita apie Lietuvą tyrimui apie valstybių narių politiką vaikų su negalia srityje, Europos Parlamentas, Briuselis, 2014).

¹⁰ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės ataskaita „Ar ankstyvosios rehabilitacijos paslaugos ir įtraukusis ugdymas atitinka neįgalių vaikų poreikius ir užtikrina jų socialinę integraciją“, 2016, Nr. VA-P-10-4-27.

¹¹ NVO „Psichikos sveikatos perspektyvos“, Lietuvos psichikos sveikatos strategijos ir savižudybių prevencijos alternatyvus priemonių planas (2016–2018).

¹² Baigiamosios JT NTK komiteto pastabos (angl. *Concluding observations of the CRPD Committee*) (CRPD/C/LTU/CO/1, 2016).

¹³ U. Grigaitė, *Access to Justice for Children with Psychosocial or Intellectual Disabilities in Administrative, Civil and Criminal Law in Lithuania* (liet. *Vaikų, turinčių psichikos sveikatos sutrikimų ar negalią, teisė į teisingą teismą administracinėje, civilinėje ir baudžiamojame teisėje Lietuvoje*, VšĮ „Psichikos sveikatos perspektyvos“, Vilnius, 2014).

¹⁴ U. Grigaitė, *Country report on Lithuania for the Study on Member States' Policies for Children with Disabilities, European Parliament, Brussels, 2014* (liet. Šalies ataskaita apie Lietuvą tyrimui apie valstybių narių politiką vaikų su negalia srityje, Europos Parlamentas, Briuselis, 2014).

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Baigiamosios JT NTK komiteto pastabos (angl. *Concluding observations of the CRPD Committee*) (CRPD/C/LTU/CO/1, 2016).

tolydžio mažėja. Šiuos konkrečius klausimus, susijusius su **vaikų teise į įtraukijį ugdymą**, išsamiau aptarsime tolesniame skyriuje. Dėl pastaruoju metu Lietuvoje susiformavusio politinio klimato, pirmą kartą gana palankaus pastangoms spręsti nagrinėjamas problemas, šiai konkrečiai teisei aptariamoje strategijoje skirsime išskirtinį dėmesį.

Pagrindinės suinteresuotos šalys

		Intereso lygis	
		Žemas	Aukštas
<i>Obrio Mendelou (Aubrey Mendelow) galios ir intereso matrica</i>			
Galios lygmuo	Žemas	A) Dėti minimalias pastangas: <i>Specialiosios mokyklos. Bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos.</i>	B) Nuolat informuoti: <i>Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Mokslo bendruomenė.</i>
	Aukštas	C) Siekti pasitenkinimo: <i>Savivaldybės.</i>	D) Labiausiai suinteresuotos šalys: <i>NVO, vaikai ir jų šeimos. Švietimo ir mokslo ministerija.</i>



Visos anksčiau pateiktoje lentelėje išvardytos **suinteresuotos šalys** jau kelerius metus nuolat palaiko ryšius ir bendradarbiauja, siekdamos veiksmingiau įgyvendinti kiekvieno vaiko teisę dalyvauti įtraukiamame ugdyme. **LR švietimo ir mokslo ministerija** daug kartų inicijavo įvairiems sektoriams atstovaujančių darbo grupių kūrimą; vyko konsultacijos šiais klausimais, buvo

rengiami susitikimai. Deja, daugelis minėtų iniciatyvų pasirodė neveiksmingos ir nepaskatino realių praktinių pokyčių. Vis dėlto 2017 metų pradžioje, kai šalyje buvo suformuota **naujoji Vyriausybė**, švietimo ir mokslo ministrė pirmą kartą parodė daugiau **politinės valios** imtis realių pokyčių šioje srityje. 2016 metų lapkričio 30 dieną vykusioje apvaliojo stalo diskusijoje „Vaikų, turinčių negalią, teisės į švietimą užtikrinimas Lietuvoje“ Švietimo ir mokslo ministerijos atstovai patikino, kad nuo šiol oficiali ministerijos pozicija, o kartu ir tikslas – mažinti specialiųjų mokyklų lankančių vaikų su negalia skaičių, taip pat įdiegti ir įtvirtinti mūsų šalyje įtraukijį ugdymą. Jie taip pat išreiškė susirūpinimą šiuo metu galiojančiu Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu ir teigė, kad jį būtina peržiūrėti siekiant atitikimo JT VTK ir JT NTK nuostatomis, vadovaujantis pasauline duomenų baze ir gerosios praktikos pavyzdžiais¹⁷. 2017 metų vasario 20 dieną Švietimo ir mokslo ministerijoje įvyko susitikimas su NVO atstovais, kuriame buvo patvirtinta, kad ministerijos darbuotojai rengia koncepciją ir veiksmų planą vaikų teisei į įtraukijį ugdymą užtikrinti¹⁸. 2017 m. birželio 27 d. LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtintas „Vaikų įtraukties mokytis ir įvairiapusio ugdymo 2017-2022 metų veiksmų planas“¹⁹. Jame vaikų įtrauktis į ugdymosi procesą vertinama iš įvairiapusio ugdymo perspektyvos, tačiau vaikų, turinčių negalią, poreikių patenkinimo užtikrinimas pateikiamas tik kaip šalutinis siekis. Plane konkrečiai numatoma sumažinti skaičių vaikų, kurie mokosi specialiosios mokyklose, nuo 0,8% visų vaikų, esančių ugdymosi procese 2017 metais, iki 0,6-0,5% 2020-2022 metais. Taip pat siekiama specialiųjų poreikių asmenų švietimo paslaugų poreikio patenkinimo padidėjimas nuo 12% 2017 metais iki 20% 2020-2022 metais bei mokinių, tenkančių vienam švietimo pagalbos specialistui, teikiančiam psichologinę, pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą skaičiaus sumažėjimas nuo 120 2017 metais iki 114 2020-2022 metais. Lėšos taip pat numatomos mokytojų ir kitų ugdymo procese dalyvaujančių asmenų kvalifikacijai didinti ir metodinėms priemonėms rengti darbei su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais. LR Švietimo ir mokslo ministerijos atstovės 2017 liepos 17 dienos apvaliojo stalo diskusijoje taip pat paminėjo, kad vaikams, turintiems negalią, palanki naujai 2016 patvirtinta Geros mokyklos koncepcija, pagal kurią šiuo metu rengiamas pedagogų veiklai reikalingų kompetencijų sąrašas. Taip pat palankūs LR Statybų įstatymo pakeitimai siekiant užtikrinti vaikų, turinčių judėjimo negalią, poreikius. Be to, LR Švietimo ir mokslo ministerija dalyvauja tarptautiniame projekte, kurio metu analizuojama Lietuvos situacija ir 2018 metais bus pateiktos rekomendacijos dėl įtraukiojo ugdymo finansavimo modelių. Visgi tos pačios Ministerijos atstovės be šių atskirų priemonių įvardino, kad esminės praktinės problemos lieka neišspręstos, trūksta sisteminių pokyčių, o LR Švietimo įstatymo keitimai nebėra svarstomi²⁰.

¹⁷NVO „Psichikos sveikatos perspektyvos“, apvaliojo stalo diskusijos „Vaikų, turinčių negalią, teisės į švietimą užtikrinimas Lietuvoje“ protokolas, 2016 m. lapkričio 30 d.

¹⁸ NVO „Psichikos sveikatos perspektyvos“, Švietimo ir mokslo ministerijoje vykusio susitikimo protokolas, 2017 m. vasario 20 d.

¹⁹ LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl vaikų įtraukties mokytis ir įvairiapusio ugdymo 2017-2022 metų veiksmų plano“, 2017 birželio 27 d.

²⁰ NVO „Psichikos sveikatos perspektyvos“, apvaliojo stalo diskusijos „Vaikų, turinčių negalią, teisės į švietimą užtikrinimas Lietuvoje: kokia kryptimi judame?“ protokolas, 2017 m. liepos 17 d.



Profesorius Jonas Ruškus, Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto narys, antrindamas šioms mintims pabrėžia, kad nors Lietuvos švietimo strategija ir naujai priimta Geros mokyklos koncepcija atitinka įtraukiojo ugdymo idėjas, realybė stipriai nuo jų atitolusi. Trūksta plano **diskriminacijai šalinti**, Švietimo įstatymas neužkerta kelio mokykloms atsisakyti priimti mokinį, turintį negalią, sudarant jam tinkamas sąlygas. „Tai reiškia, kad apie 4 tūkstančiai Lietuvos vaikų mokosi izoliuoti nuo savo bendraamžių. Jie atskirti nuo mokymosi atviroje ir įvairioje aplinkoje, nuo santykių ir bendravimo, nuo draugysčių, konfliktų ir jų sprendimo. Jie atskirti nuo mokymosi proceso ir socializacijos, kuri įprasta mokykloje. Dėl negalios (intelektos, judėjimo, regos ar klausos) šiems vaikams nerandama vietos ten, kur mokosi visi – jie netenka socializacijos ir savęs realizavimo bendruomenėje galimybės. Vaikų talpinimas į specializuotą ugdymosi aplinką dėl jų negalios yra ne kas kita kaip diskriminacija ir **žmogaus teisių pažeidimas**.“²¹

Kaip galima pastebėti iš interesų matricos lentelės, **savivaldybės** pasižymi mažu intereso lygmeniu siekiant įtraukiojo ugdymo. Jose trūksta sisteminio požiūrio, konkrečių žinių apie įtraukijį ugdymą ir tvirtos krypties užtikrinant jo prieinamumą visiems vaikams²². Tai rimta problema, turint omeny, kad savivaldybėms tenka svarbus ir pusiau nepriklausomas vaidmuo svarstant susijusius pasirinkimus, priimant sprendimus, skirstant lėšas, organizuojant ugdymą ir paslaugas vaikams su negalia vietos lygiu. Be to, didelių problemų kyla renkant aiškius, patikimus ir nuoseklius statistinius duomenis ir kaupiant įrašus apie individualius atvejus. LR ŠMM atstovės įvardino siejančios padidėjusį vaikų skaičių specialiosiose mokyklose būtent su savivaldybių ekonominio intereso²³. Tam tikrus teigiamus pokyčius savivaldybėse nulemti galintis faktas – nuo 2017 metų rugsėjo 1 dienos savivaldybėse įvedama **nauja pareigybė** – tarpsektorinio bendradarbiavimo

²¹ „Jonas Ruškus: Įtraukusis ugdymas užtikrintų visų vaikų švietimo kokybę“. Publikacija naujienų portale „Mano teisės“, 2017 07 19. <http://manoteises.lt/straipsnis/jonas-ruskus-itraukus-ugdymas-uztikrintu-visu-vaiku-svietimo-kokybe-1/>

²² NVO „Psichikos sveikatos perspektyvos“, apvaliojo stalo diskusijos „Vaikų, turinčių negalią, teisės į švietimą užtikrinimas Lietuvoje“ protokolas 2016 m. lapkričio 30 d.

²³ NVO „Psichikos sveikatos perspektyvos“, apvaliojo stalo diskusijos „Vaikų, turinčių negalią, teisės į švietimą užtikrinimas Lietuvoje: kokia kryptimi judame?“ protokolas, 2017 m. liepos 17 d.

koordinatorius. Šis specialistas bus atsakingas už ugdymo, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų koordinavimą vaikams su negalia (kol jiems sukaks 18 metų) ir jų šeimoms²⁴. Tai pozicija, kurią užimantis asmuo galėtų parengti mokyklą priimti vaiką, turintį negalią, dar prieš jam pradėdant ją lankyti, tačiau jo vaidmuo lieka itin neapibrėžtas. LR ŠMM atstovės 2017 liepos mėnesį informavo, kad dar nėra parengtas šio specialisto pareigybės aprašas ir kol kas savivaldybės šios pareigybės steigimą sutinka priešišškai²⁵.

Teisė į įtraukųjį ugdymą

1. Teisiniai į(si)pareigojimai

JT VTK Lietuva ratifikavo 1995 metais, o JT NTK – 2010 metais. Pastarosios Konvencijos 24 straipsnyje skelbiama, kad Konvencijos šalys pripažįsta neįgalių vaikų teisę siekti išsilavinimo. Norint įgyvendinti šią teisę nediskriminuojant ir lygių galimybių pagrindu, Konvencijos šalys turi visais lygiais užtikrinti įtraukųjį ugdymą, taip pat mokymąsi visą gyvenimą. Kaip nurodyta JT NTK komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 4, Konvencijos šalys privalo užtikrinti neįgaliųjų teisę į švietimą, siekdamos įtraukiojo ugdymo visais lygmenimis, įskaitant ikimokyklinį, pradinį, vidurinį ir aukštąjį mokslą, profesinį mokymą ir visą gyvenimą trunkantį mokymąsi, taip pat užmokyklinę ir socialinę veiklą.

Lietuvos Respublikos **neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme** įtvirtinta nuostata, kad neįgalieji turi tokias pačias teises kaip ir kiti visuomenės nariai. Tai reiškia, kad neįgaliesiems sudaromos tokios pat ugdymosi galimybės kaip ir kitiems visuomenės nariams siekiant išsilavinimo (3 straipsnis). O LR **švietimo įstatymo** 24 straipsnis numato teisę mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikacijas. Valstybė įsipareigoja imtis priemonių, kad kiekvienam vaikui būtų užtikrinta galimybė mokytis pagal ikimokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas.

2. Faktinė situacija

Lietuvoje pastebima nerimą kelianti tendencija – vaikai, turintys negalią, vis rečiau lanko bendrosios paskirties ugdymo įstaigas. Jas lankančių neįgalių vaikų skaičius sumažėjo nuo **6142** 2013 metais iki **5673** 2016 metais. Tai šiek tiek daugiau nei 60 proc. visų ugdomų vaikų, turinčių negalią (bendras vaikų su negalia skaičius – **9123**). Taigi likusieji arba lanko specialiąsias mokyklas, arba lavinami namuose.²⁶ Deja, ateities perspektyvos yra niūrios net įtraukiamas ir integruotas klases lankantiems vaikams: tarp siekiančiųjų aukštojo mokslo, vos vieną procentą sudaro studentai, turintys negalią²⁷.

Esama daug **priežasčių**, kuriomis remiantis būtų galima aiškinti tokį mažą bendrosios paskirties ugdymo įstaigas lankančių vaikų, turinčių negalią, skaičių. Dažniausiai mokyklos tiesiog pasirodo nepasiruošusios priimti vaiką su negalia. Tai reiškia, kad jose trūksta tinkamos paramos

²⁴ LR švietimo įstatymo pakeitimas: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b69129c04a7311e6b5d09300a16a686c>.

²⁵ NVO „Psichikos sveikatos perspektyvos“, apvaliojo stalo diskusijos „Vaikų, turinčių negalią, teisės į švietimą užtikrinimas Lietuvoje: kokia kryptimi judame?“ protokolas, 2017 m. liepos 17 d.

²⁶ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės ataskaita „Ar ankstyvosios rehabilitacijos paslaugos ir įtraukusis ugdymas atitinka neįgalių vaikų poreikius ir užtikrina jų socialinę integraciją“, 2016, Nr. VA-P-10-4-27.

²⁷ NVO Lietuvos neįgaliųjų forumas pateikti duomenys: <http://www.liberties.eu/en/news/lithuania-lack-of-inclusive-education>.

ir priemonių, kurios būtinos siekiant užtikrinti vaikų su negalia ugdymą; šių mokyklų aplinka nėra pritaikyta vaikų su negalia poreikiams tenkinti; jose nepakanka švietimo pagalbos specialistų ir kitų išteklių; ne paslaptis, kad kai kurios mokyklos nenoriai įsileidžia neįgalius vaikus. Toks nenoras kyla ir dėl mokyklų pasiekimų vertinimo sprendžiant iš esmės pagal akademinis mokinių pasiekimus, taip pat dėl finansinių paskatų²⁸. 2016 metų LR valstybės kontrolės ataskaitoje konstatuotas nepakankamas bendrojo lavinimo mokyklų aplinkos prieinamumas (pusė visų mokyklų yra fiziškai neprieinamos neįgaliems mokiniams; viename iš rajonų pritaikyta pasirodė vos 26 proc. ugdymo įstaigų aplinkos), kvalifikaciją darbui su neįgaliais vaikais turinčių specialistų ir tinkamų priemonių trūkumas (pusėje patikrintų ir įvertintų mokyklų trūko specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos specialistų ir (arba) metodinės pagalbos). Be to, nei savivaldybių, nei nacionaliniu lygiu nevykdomos programos, skatinančios toleranciją neįgaliųjų atžvilgiu. Tik trečdalis švietimo sistemoje dirbančių specialistų tobulina darbo su neįgaliais vaikais įgūdžius mokymuose. Minėtoje Valstybės kontrolės ataskaitoje iškelta dar viena aktuali problema – savivaldybės neužtikrina ikimokyklinio ugdymo paslaugų vaikams, augantiems **socialinės rizikos šeimose**, ir nevykdo šių vaikų stebėsenos²⁹.

3. Konkretus strategijos tikslas

2006 metais Lietuva sulaukė JT VTK komiteto kritikos, nes neįgyvendino **nediskriminavimo principo**, visiems vaikams užtikrinančio galimybę mokytis. Deja, nuo to laiko situacija šalyje nedaug tepasikeitė³⁰. Greta vyraujančios neigiamos praktikos Lietuvoje tebegalioja diskriminaciją įtvirtinantys teisės aktai. Pavyzdžiui, 2011 metais Švietimo ir mokslo ministerija priėmė **įsakymą** Nr. V-1795 „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Šis dokumentas iš esmės užkerta kelią vaikams, turintiems intelekto sutrikimų, baigti mokyklą ir įgyti bendrąjį vidurinį išsilavinimą.

²⁸ NVO „Psichikos sveikatos perspektyvos“, apvaliojo stalo diskusijos „Vaikų, turinčių negalią, teisės į švietimą užtikrinimas Lietuvoje: kokia kryptimi judame?“ protokolas, 2017 m. liepos 17 d.

²⁹ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės ataskaita „Ar ankstyvosios reabilitacijos paslaugos ir įtraukusis ugdymas atitinka neįgalių vaikų poreikius ir užtikrina jų socialinę integraciją“, 2016, Nr. VA-P-10-4-27.

³⁰ Baigiamosios JT VTK komiteto pastabos (angl. *Concluding Observations of the CRC Committee*) (CRC/C/LTU/CU/2, 2006).

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTRO
Į S A K Y M A S

DĖL MOKINIŲ, TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ, UGDYMO
ORGANIZAVIMO TVARKOS APRAŠO PATVIRTINIMO

2011 m. rugsėjo 30 d. Nr. V-1795
Vilnius

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (Žin., 1991, Nr. 23-593; 2011, Nr. 38-1804) 14 straipsnio 1 dalimi:

1. T v i r t i n u Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašą (toliau – aprašas) (pridedama).

2. N u s t a t a u, kad mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių dėl intelekto sutrikimo:

2.1. ugdyti pagal adaptuotą pradinio ugdymo programą ar specialiąją pradinio ugdymo programą, ugdomi pagal pradinio ugdymo individualizuotą programą;

2.2. ugdyti pagal adaptuotą pagrindinio ugdymo programą ar specialiąją pagrindinio ugdymo programą, ugdomi pagal pagrindinio ugdymo individualizuotą programą;

2.3. priimti į adaptuotą vidurinio ugdymo programą iki 2011 m. liepos 1 d., ugdomi pagal adaptuotą vidurinio ugdymo programą;

2.4. nuo 2012 m. rugsėjo 1 d. baigę pagrindinio ugdymo individualizuotą programą, gali tęsti mokymąsi pagal profesinio mokymo programą arba ugdytis pagal socialinių įgūdžių ugdymo programą.

3. N u s t a t a u, kad mokiniai, vieno ar kelių dalykų mokėsi pagal adaptuotą pradinio ugdymo programą ar adaptuotą pagrindinio ugdymo programą, teisės aktu nustatyta tvarka pakartotinai įvertinus jų specialiuosius ugdymosi poreikius, ugdomi atitinkamai pagal pradinio ugdymo programą ar pagrindinio ugdymo programą, jas pritaikius vadovaujantis šio įsakymo 1 punkte nurodyto aprašo 10 punktu arba – pagal pradinio ugdymo individualizuotą programą ar pagrindinio ugdymo individualizuotą programą.

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTRAS

GINTARAS STEPONAVIČIUS

Minėtame įsakyme kalbama apie tai, kad vaikai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių dėl intelekto sutrikimo, nuo 2012 metų rugsėjo 1 dienos baigę pagrindinio ugdymo individualizuotą programą, gali tęsti mokymąsi pagal **profesinio mokymo programą** arba ugdytis pagal **socialinių įgūdžių ugdymo programą**. Praktiškai tai reiškia, kad vaikams, turintiems intelekto sutrikimą ar autizmo spektro sindromą, **nesuteikiama galimybė** įgyti bendrąjį vidurinį išsilavinimą (tai yra lankyti 11 ir 12 klases, baigus pirmąsias **pagrindinio ugdymo klases**).³¹ Kol galios šis Švietimo ir mokslo ministerijos įsakymas, tol mokyklos juo naudosis kaip pasiteisinimu, užkirsdomos kelią mokiniams, turintiems intelekto sutrikimų, pereiti į 11 ir 12 klases ir tokiu būdu tęsti mokslą bei įgyti bendrąjį **vidurinį išsilavinimą**. Šiems mokiniams siūlomų profesinio mokymo ir (arba) socialinių įgūdžių ugdymo programų „alternatyvos“ netenkina nei jų pačių, nei jų šeimų, nes pažeidžia Lietuvos teisinį įsipareigojimą užtikrinti teisę į mokslą visiems vaikams. Be to, verta pažymėti, kad (kaip parodė praktika) profesinio mokymo ir (arba) socialinių įgūdžių ugdymo programos iš esmės niekur šalyje nevykdomos, o ir siūlomų įsigyti profesijų sąrašas labai ribotas. Negana to, jos dažniausiai nepraktiškos, todėl galimybė įsidarbinti baigus šias programas labai maža.

2014 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga išnagrinėjo sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Viltis“ pateiktą skundą ir priėjo prie išvados, kad minėtas įsakymas yra **diskriminacinio** pobūdžio ir todėl turi būti peržiūrėtas³². Jį reikia pakeisti taip, kad būtų užtikrintos vienodos ugdymo galimybės visiems vaikams, įskaitant įtraukijį švietimą. Jau minėtos 2016 metų lapkritį vykusios apvaliojo stalo diskusijos „Vaikų, turinčių negalią, teisės į švietimą užtikrinimas

³¹ U. Grigaitė, *Country report on Lithuania for the Study on Member States' Policies for Children with Disabilities, European Parliament, Brussels, 2014* (liet. Šalies ataskaita apie Lietuvą tyrimui apie valstybių narių politiką vaikų su negalia srityje, Europos Parlamentas, Briuselis, 2014).

³² LR vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ataskaita, atsakant į Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Viltis“ pateiktą skundą, 25/02/2014 Nr. (6.1.-2013-254) PR-34.

Lietuvoje“ metu Švietimo ir mokslo ministerijos atstovai sutiko, kad įsakymas atgyvenęs ir prieštarauja tarptautiniams Lietuvos įsipareigojimams³³. Turint omeny, kad šia strategija siekiama užtikrinti **įtraukujį švietimą** visiems vaikams su negalia, anksčiau išdėstytos įsakymo nuostatos turi būti **panaikintos**, tokiu būdu užtikrinant, kad kiekvienas vaikas Lietuvoje turėtų visišką teisę įgyti (vidurinį) išsilavinimą. Be to, būtina **peržiūrėti** Švietimo įstatymą ir įdiegti **bendrają sistemą** ir priemones, kurios užtikrintų kiekvienam vaikui galimybę prirėikus pasinaudoti **tinkama parama ir tinkamų sąlygų sudarymu**.

4. Teisinės gynybos priemonių apžvalga

Siekiant spręsti šios strategijos 3 skyriuje aprašytas problemas, tai yra užtikrinti teisę į vidurinį išsilavinimą (11 ir 12 klasės) mokiniams, turintiems intelekto sutrikimų, galima pasinaudoti keliomis teisinės gynybos priemonėmis. Konkretus šių priemonių pasirinkimas didžiąja dalimi priklauso nuo šių veiksnių: (1) **skundo pateikėjo** prioritetų (pvz., dauguma tėvų dažnai nenusteikę pradėti bylinėjimosi proceso su mokykla, kurią lanko ar turėtų lankyti jų vaikai; jie labiau linkę bylinėtis su savivaldybių ar valstybinėmis institucijoms); (2) **laiko**, kuriuo disponuoja skundo pateikėjas (pvz., iki naujųjų mokslo metų pradžios); (3) **tikslų ir poveikio**, kurie turi būti pasiekti; (4) bylinėjimuisi turimų **išteklų** ir kitų aplinkybių.

- Kai vaikui nesudaroma galimybė lankyti **valstybinės mokyklos**, mokyklos sprendimą galima apskųsti pateikus individualų administracinį ieškinį **administraciniam teismui**.
- Kai vaikui nesudaroma galimybė lankyti **privačios mokyklos**, mokyklos sprendimą galima apskųsti kaip diskriminacinio pobūdžio veiksmą (neveikimą) **civiliniam teismui**.
- Kai mokyklos imasi veiksmų konkrečios **savivaldybės** išleisto įsakymo (sprendimo) pagrindu, šį savivaldybės sprendimą galima apskųsti pateikus ieškinį **administraciniam teismui**.
- Be to, yra galimybė apskųsti švietimo ir mokslo **ministro įsakymą**, pateikiant ieškinį dėl diskriminacijos **civiliniam teismui**; arba pareikalauti kompensacijos už diskriminaciniu pagrindu patirtą žalą kreipiantis į civilinį teismą.

Strateginio bylinėjimosi tikslais geriausia pradžia iniciuoti bylą dėl **diskriminacijos**. Vis dėlto verta pažymėti, kad tai gali padaryti tik pats nukentėjęs asmuo (arba šio asmens teisinis atstovas), o ne bet kuris kitas suinteresuotas asmuo (pvz., NVO), ginčijantis diskriminaciją *per se*.

Tačiau kai ketinama ginčyti konkrečių teisės aktų teisėtumą, nacionaliniai teisės aktai numato ir kitas galimybes. Konkrečiau kalbant, Administracinių bylų teisenos įstatymo 112 straipsnis numato abstraktaus pareiškimo galimybę ištirti norminio administracinio akto teisėtumą. Jame teigiama, kad kreiptis į administracinį teismą prašydami ištirti, ar norminis administracinis aktas (arba jo dalis) atitinka įstatymą ar Vyriausybės norminį teisės aktą, turi teisę Seimo nariai, Seimo kontrolieriai, vaiko teisių apsaugos kontrolierius, lygių galimybių kontrolierius, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės pareigūnai, bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai,

³³ NVO „Psichikos sveikatos perspektyvos“, apvaliojo stalo diskusijos „Vaikų, turinčių negalią, teisės į švietimą užtikrinimas Lietuvoje“ protokolas, 2016 m. lapkričio 30 d.

prokurorai ir profesinės savivaldos asociacijos, įsteigtos pagal įstatymą vykdyti viešąsias funkcijas. Šią bylinėjimosi galimybę galima apsvarstyti, kai nėra nukentėjusio asmens, norinčio inicijuoti bylą ir dalyvauti jos teisminiame nagrinėjime.

Bylų pasirinkimas

5. Svarbumas

Teisės į įtraukųjį ugdymą įgyvendinimas Lietuvoje – didelės svarbos klausimas, kurį būtina spręsti skubos tvarka. Nors Lietuva JT VTK ratifikavo 1995 metais, o JT NTK – 2010 metais, vaikų su negalia atskyrimas – vis dar plačiai taikoma diskriminacinė praktika mūsų šalyje. Pirmą kartą Lietuva JT NTK komitetui dėl savo įsipareigojimų atsiskaitė 2016 metais. Vienoje iš baigiamųjų pastabų komitetas aiškiai ragina Lietuvą „**priimti ir įgyvendinti nuoseklią įtraukiojo ugdymo strategiją bendrojo lavinimo švietimo sistemoje, laikantis Konvencijos 24 straipsnio**“³⁴. Tai reiškia, kad bylinėjantis šiuo klausimu bus nagrinėjamas ir vienas pagrindinių JT NTK principų, tiesiogiai liečiantis daug Lietuvos vaikų.

6. Bylos stiprumas

Stipri byla bylinėjimosi metu suteikia daug privalumų. Toliau išvardyti veiksniai, būdingi tam tikrai bylai, ją sustiprina ir suteikia daugiau saugumo, tokiu būdu užtikrinant, kad bylinėjimasis bus naudingas ir platesnei tikslinei grupei, ir konkrečiam klientui:

- ❖ klientas yra motyvuotas, tai yra ne tik tikisi sulaukti pagrindinės savo problemos sprendimo, bet yra pasiryžęs siekti sisteminių pokyčių ir pažangos įgyvendinant vaikų su negalia teises;
- ❖ klientas šiuo metu nepatiria didelės rizikos arba nėra potencialiai probleminėje situacijoje, susijusioje su asmeniniu ar šeiminiu gyvenimu arba darbine veikla, tai yra viso to, kam tolesnis bylinėjimasis galėtų potencialiai daryti neigiamą įtaką;
- ❖ klientas turi gerą palaikymo tinklą, pvz.: yra užmezgęs glaudžius ryšius su kitų neįgalių vaikų tėvais, gauna NVO ir (arba) kitų paslaugų teikėjų paramą;
- ❖ esama galimybės surinkti kokybiškus su byla susijusius įrodymus, kurie būtų laikomi įtikinamais teismo nagrinėjimo metu.

7. Etiniai aspektai

- ❖ Atsižvelgiama į riziką, ar vaikas ir jo šeima neatsidurs nepalankioje situacijoje, kai vaikui ir toliau teks lankyti tą pačią mokyklą, kol vyks bylinėjimasis, ir šios rizikos pagrindu priimami sprendimai.
- ❖ Apsvarstoma, ar šeima atlaikys įtampą, patiriamą dėl ilgalaikio bylinėjimosi.
- ❖ Įvertinama, ar vykstant bylinėjimuisi šeimai bus teikiama visa kita galima parama.
- ❖ Įvertinama, ar vaikas gauna visokeriopą paramą, kurios reikia integruojant jį į bendrojo lavinimo mokyklą, kurioje jis gali susidurti su patyčiomis.

Bylinėjimosi planas

³⁴ Baigiamosios JT NTK pastabos (angl. *Concluding observations of the UN CRPD Committee*) (CRPD/C/LTU/CO/1, 2016).

8. Bylinėjimosi eiga, kuria reikėtų vadovautis

Kadangi minėtas švietimo ir mokslo ministro įsakymas ne tik pažeidžia vaikų su negalia teisę įgyti išsilavinimą, bet ir turi akivaizdžiai diskriminacinį pobūdį, bylinėjimąsi reikėtų grįsti **byla, parengta diskriminacijos pagrindu**. Šiuo atžvilgiu sėkmingam bylinėjimuisi labai praverstų **Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos** dalyvavimas nustatant bylos faktus. Tikėtina, kad tai suteiktų bylai šiek tiek papildomo svorio, pasiekus teismą.

- Tuo atveju, kai bylinėjimosi procesą pradėti ketina pats nukentėjęs asmuo (arba šio asmens teisinis atstovas) ir kai laiko veiksnys nėra svarbus, vienas iš būdų inicijuoti bylinėjimąsi būtų kreiptis į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą prašant nustatyti diskriminacinį pagrindą, remiantis galiojančiais nacionaliniais aktais. Nors Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos sprendimas nėra teisiškai saistantis ir teturi rekomacinį pobūdį, jis gali būti svarbus įrodymas bylai pasiekus teisminį nagrinėjimą.
- Paskui reikėtų kreiptis į **civilinį teismą**: pateikti civilinį ieškinį ir diskriminaciniu, ir teisės įgyti išsilavinimą pažeidimo pagrindu. Be to, jei nukentėjęs asmuo to pageidauja ir jei yra pakankamai įrodymų, į bylą galima įtraukti prašymą atlyginti ieškovo patirtą žalą.
- Tais atvejais, kai nenustatomas nukentėjęs asmuo, kuris būtų pasirengęs pats inicijuoti bylinėjimosi procesą, turėtų būti taikomas **Administracinių bylų teisenos įstatymo** 112 straipsnis.
- Kadangi šiuo atveju kalbama apie diskriminaciją, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba – tinkamiausia institucija, galinti kreiptis į teismą, kad būtų išspręstas iškilęs klausimas. Be to, kadangi praeityje Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga jau nagrinėjo šį klausimą, tirdama sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Viltis“ pateiktą skundą, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos kreipimasis į teismą būtų tik dar vienas logiškas žingsnis inicijuojant ieškinio pateikimo procedūrą.

<i>Potenciali rizika</i>	<i>Potencialus rizikos mažinimas</i>
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Sunkumai parenkant klientą. ❖ Galimas potencialių bylų nagrinėjimo terminų pasibaigimas. ❖ Per didelė bylinėjimosi keliamą įtampa klientui. ❖ Neigiamas bylinėjimosi poveikis vaikams su negalia ir jų šeimoms, šių vaikų galimybei pasinaudoti teise į išsilavinimą ir kitomis teikiamomis paslaugomis dėl patiriamų patyčių, 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Glaudus bendradarbiavimas su kitomis NVO, mokyklomis, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ir (arba) Lygių galimybių kontrolieriaus įstaiga. ❖ Tinkamos paramos užtikrinimas klientui iš partnerių ir kitų organizacijų; be to, galimybė iškilus būtinybei kreiptis tokių paslaugų kaip psichologo konsultacijos, palaikančios vaiką ir šeimą, susidarius didelę įtampą keliančiai padėčiai.

<p>stigmos ir diskriminacinių veiksmy, kuriuos sukelia sprendimas inicijuoti bylinėjimąsi.</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Bylinėjimosi nutraukimas dėl bet kokių išorinių arba vidinių veiksnių. ❖ Įrodymų stoka teismui nagrinėjimui pradėti. ❖ Neigiamas ir menkinantis bylinėjimosi nušvietimas žiniasklaidoje. ❖ Finansinių ir žmogiškųjų išteklių stygius bylinėjimosi procesui iki galo užbaigti. ❖ Teigiamo sprendimo nevykdymas praktikoje dėl nepakankamų išteklių. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Paieška klientų, turinčių motyvaciją siekti, kad būtų priimtas svarbus sisteminis sprendimas, darantis potencialų poveikį visiems vaikams su negalia. Jei įmanoma, reikėtų inicijuoti dviejų bylų nagrinėjimą vienu metu, kad sumažėtų ankstyvo pasitraukimo iš bylinėjimosi arba bylos nagrinėjimo nutraukimo rizika. ❖ Vaiko ar šeimos apsaugos politikos formavimas ir įgyvendinimas kartu su įvairiais svarbiais partneriais ir palaikymo tarnybomis, prirėikus įtraukiant ir žiniasklaidos atstovus. ❖ Svarių pasirinktos bylos įrodymų pateikimas. Jei įmanoma, reikėtų inicijuoti dviejų bylų, kuriuose keliami skirtingi reikalavimai pateikiamiems įrodymams, nagrinėjimą, siekiant sumažinti patikimų duomenų trūkumo riziką. ❖ Žiniasklaidos strategijos sukūrimas ir įgyvendinimas, siekiant nušviesti bylą iš teigiamos, žmogaus teisėmis grįstos perspektyvos, reikalui esant laikantis konfidencialumo ir anonimiškumo. ❖ Teismo sprendimo vykdymo kontrolės strategijos parengimas ir įgyvendinimas, siekiant užtikrinti, kad teigiamas sprendimas padėtų praktiškai pasiekti norimų rezultatų.
---	---

Tolesni veiksmai

9. Advokacija (atstovavimas pilietinei pozicijai ginant vaikų su negalia teises)

1. LR švietimo ir mokslo ministerija, nuolat konsultuodamasi su vaikais, jų šeimomis, NVO ir kitais šios srities ekspertais, turi parengti ir patvirtinti Perėjimo nuo segreguoto prie įtraukiojo ugdymo strategiją, taip pat konkretesnį veiksmy planą, kuriame būtų numatyti pakankami finansiniai ir žmogiškieji ištekliai, taip pat praktinio įgyvendinimo gairės nukreiptos būtent į pagalbą vaikams, turintiems negalią.
2. Savivaldybės turėtų prisidėti prie LR švietimo ir mokslo ministerijos veiksmy ir vadovaudamosi naująja politika įgyvendinti veiksmy planą ir vietoje diegti naujas sistemas ir paslaugas.
3. NVO, dirbančios su vaikų, turinčių negalia, tėvais, turėtų skatinti kaupti raštiškus atsakymus dėl vaikų nepriėmimo į mokyklas ar kitus diskriminuojančius veiksmy, taip pat raginti juos imtis teisinių priemonių. Taip pat NVO turi rengti ir siųsti oficialius raštus LR Švietimo ir mokslo ministerijai dėl įvairių sisteminių spragy, pateikiant teisinius argumentus.

10. Žiniasklaida arba ryšiai su visuomene:

1. Nuolatinis darbas su žiniasklaidos atstovais, siekiant padėti stiprinti plačiosios visuomenės sąmoningumą ir skleisti objektyvią informaciją apie vaikų su negalia ir jų šeimų teises, gyvenimą, įtraukųjį ugdymą, taip pat reikiamą, esamą ir prieinamą paramą.
2. Bylinėjimosi procesų, galutinių rezultatų, teismo sprendimų vykdymo ir ilgalaikio poveikio nušvietimas žiniasklaidoje.

11. Švietimas arba sąmoningumo stiprinimas:

Nuolatinis darbas ir projektų įgyvendinimas visuomenės švietimo srityje, taip pat jos sąmoningumo stiprinimas tokiais klausimais kaip vaikai su negalia ir jų teisės, neigiamas segregacijos poveikis, gerosios praktikos ir alternatyvūs modeliai bei metodai, teikiamos ir prieinamos paslaugos, ateities vizija.

8. Ištekliai

12. Žmogiškieji ištekliai

- a. Vietos nevyriausybinės organizacijos, šeimų, auginančių vaikus su negalia, asociacijos, kontrolierių tarnybos.
 - i. Informavimas apie vaikų su negalia ir jų šeimų gyvenimą, problemas ir segregaciją švietimo sistemoje.
 - ii. Klientų paieška ir nustatymas.
 - iii. Parama klientams, bendradarbiavimas su teisininkais ir neįgalius vaikus auginančiomis šeimomis.
 - iv. Švietimo, komunikacijos ir su žiniasklaida susijusios veiklos rėmimas ir organizavimas.
 - v. Advokacijos (teisių gynimo) organizavimo veikla.
- b. Savivaldybės ir jų teikiamos paslaugos
 - i. Informavimas apie paslaugų rūšis, gerosios bendradarbiavimo praktikos tarp mokyklų, socialinių tarnybų ir šeimų pavyzdžius.
 - ii. Konkrečios informacijos, tokios kaip statistiniai duomenys arba įrodymų apie konkrečias bylos detales, teikimas.
- c. Vietos teisininkai arba advokatai
 - i. Atstovavimas klientams kartu su NVO.
 - ii. Teisminių ginčų nagrinėjimas nacionaliniu lygiu.
 - iii. Teisių gynimo ir kitos tolesnės veiklos bendradarbiaujant su NVO.
- d. Tarptautinės NVO
 - i. Advokacijos (atstovavimo pilietinei veiklai) ir komunikacijos rėmimas.
 - ii. Nacionaliniu lygiu vykstančio bylinėjimosi rėmimas.
 - iii. Tarptautiniu lygiu vykstančio bylinėjimosi rėmimas.
 - iv. Parama skleidžiant informaciją apie mokslinius tyrimus ir galutinius bylinėjimosi, taip pat advokacijos veiksmus.

Finansiniai ištekliai

- i. Teismo išlaidos. Šios išlaidos padengiamos iš NVO turimų išteklių.

- b. Su bylinėjimusi susijusios sąnaudos (advokatų honorarai, pašto išlaidos, su dalyvavimu teisminio nagrinėjimo procese susijusios transporto išlaidos, spausdinimo, tyrimų išlaidos ir t. t.).
- i. Lėšas galima telkti organizuojant viešą kampaniją arba vykdant projektus.
 - ii. Lėšas galima telkti organizuojant šiam tikslui skirtą lėšų rinkimo veiklą, pvz., iš konkrečių verslininkų, privačių įmonių, labdaros organizacijų ir t. t.
 - iii. Į bylinėjimąsi galima įtraukti *pro bono* dirbančius advokatus, taip pat savanorius ir teisės fakulteto studentus.